

Goudglans in een krottenwijk

Deze zomer was Jelle van der Meulen in Peru. Hij bezocht er de krottenwijk van Lima, Pampas, maakte met jongeren een film en leidde een seminar met in Lima wonende antroposofen. Het werd een reis vol tegenstellingen. Getroffen door de goudglans in de gezichten van de Indianen, in het zand tegen de stoerprand en in de wolkenlucht boven de stad, schreef hij een dagboek. Hieronder een enkele uitsnede.

Jelle van der Meulen

5 juli 2000

Ik weet niet of ik ooit op weg ben geweest naar Peru. Ik geloof het eigenlijk niet. De voorstellingen die ik van te voren had waren simpel, de gevoelens niet diep, de verwachtingen voorspelbaar. Maar nu ik temidden van het geruis van de stad Lima zit, ergens in een wijk vlak tegen de zee aan, Barranco, realiseer ik mij dat Peru mij heeft overrompeld. Dat gebeurde ineens, gisteren in het vliegtuig.

We vlogen boven het regenwoud van de Amazone, een geografische identiteit die weliswaar ooit – op school – een indruk heeft nagelaten, maar nooit werkelijk tot mij heeft gesproken. Het regenwoud leefde eenvoudig niet in me, zoals zo veel dingen niet waarvan ik toch weet dat zij bestaan. Maar daar hoog boven, in de steriele afgeslotenheid van een Boeing en door het kleine venster glurend, drong ineens tot mij door dat het regenwoud bestaat en bovendien dat het onvoorstelbaar groot is. De meanderende rivieren, de modderige kleur van het water en het alsmaar doorgaande woud daar beneden brachten een schok teweeg. Er begon iets te spreken wat voorheen gezweven had. Het was echter pas een half uur later dat de stem een samenhangend verhaal begon te vertellen. Dat was toen een doods gebergte zich ontvouwde, berg na berg, vallei na vallei, als een werkelijkheid zonder leven. Ik dacht: 'Daar leeft nog geen insect.' Doordat de zon aan het ondergaan was, lag er over de bergen een waas van naar purper neigend rood, een gloeiend uitdoven van warmte, alsof de aarde uit de laatste sintels van een vuur bestond. Er ging hier iets dood. Er hield hier iets op te bestaan. Iets was bezig afscheid te nemen. En toen kwam ineens de mist. En daarmee Lima. Het vliegtuig zwenkte tot boven de oceaan, maakte een brede draai landinwaarts, trok aan zijn vleugels een wapperende nevelvaan mee en hing als een gierende loodzware bak boven een immense stad. In enkele minuten was tussen de slierten mist alles te zien: grote huizen met zwembaden, krottenwijken, wolkenkrabbers, brede straten, smalle straten, auto's, auto's, auto's... Hier, zo bedacht ik mij, was in zijn onvoorstelbare volheid en verwardheid alles samengekomen wat ik boven het regenwoud, de sneeuwtoppen van de Andes en het stervende gebergte nu juist niet had gezien: menselijk leven. Hier zijn de mensen samengekomen, weg uit het gebied van de Amazone, weg uit de Andes, weg uit de onherbergzaamheid van de stervende aarde, om wanhopig te leven, om kinderen te baren, huizen te bouwen, een lot tegemoet te gaan, iedere dag weer...

6 juli 2000

Lima heeft bijna acht miljoen inwoners. Zij wonen in alle denkbare gebouwen en bouwsels, verplaatsen zich in alle denkbare voertuigen, doen al het denkbare werk. Of ze doen niets. Op het pleintje waar ik het boekje *Una casa en la arena* van Pablo Neruda doorblader, staat een slanke zelfbewuste vrouw met een spiegelende zonnebril naast een jongeman op blote vieze voeten met vodden aan zijn lijf. Zij hebben geen last van elkaar, lijken elkaar niet eens te zien; maar beiden wachten op iets met de melancholische gelatenheid die je hier overal ziet, zelfs in de honden. Na een minuut of tien schijnt voor de vrouw het wachten om een voor mij onduidelijke reden klaar te zijn; langzaam komt zij in beweging en verdwijnt om een hoek. De jongeman blijft rustig staan, als een boom eigenlijk, en

merkt de lege plek naast hem niet eens op.

Ik drink een kop Nescafé in een bar. Ik zit op een houten bankje bij de opening en kijk naar buiten. Drie meter verder stoppen de bussen, met op de zijkanten in felle kleuren de plaatsen van bestemming geklad. Uit de geopende deuren hangt steeds een man, die op het trottoir springt voordat de bus goed en wel is gestopt; gedurende de ene seconde dat de bus ook werkelijk stilstaat werkt hij de wachtende reizigers naar binnen. Er gaat geen halve minuut voorbij of er stopt wel een bus, groot of klein, oud of iets minder oud, maar allemaal stampvol. Ondanks de hectische maar efficiënte bewegingen merk ik ook hier een gereserveerde gelatenheid in de mensen, alsof iets in hen niet meedoet, onaangeraakt blijft, moet blijven, omdat anders het leven zijn zin verliest, iets in de gebeurtenissen oplost wat hoe dan ook bewaard moet blijven.

Aan de grens van mijn voorstellingsvermogen verschijnt een onduidelijke stemming, die op het moment dat ik dit schrijf ineens een naam krijgt: 'goud'. Ik heb de diepe glans gezien in de donkerbruine gezichten van de Indianen, die onder de galerij vandaan komen en ineens in het zwakke zonlicht staan. Ik heb hem gezien in het stoffige zand tegen de stoeprand langs de brede wegen, in de wattige wolkenlucht boven de stad, in de stenen muren van de huizen, de droge uiteinden van de veervormige bladeren van de palmen... In Lima hangt aan de grens van het zichtbare de vergeten herinnering aan het goud van oude rijken.

7 juli 2000

Dan Pampas, de krottenwijk waar ik samen met Michaela Hordijk de komende week met jongeren een workshop zal houden. Michaela is al enkele jaren verbonden met projecten in Pampas. Samen met jongeren zullen we een film maken over hun leven in deze wijk.

We rijden er in een gele taxi heen, die na veel hortend wenden en keren stopt aan de voet van een stoffige en kurkdroge berg. Als ik uitstap en omhoog kijk, zie ik een brede zandweg die niet meer is dan een langgerekt stuk woestijn dat uitgespaard is gebleven. Verder staan overal bouwsels, schouder aan schouder tegen elkaar, alsof ze elkaar de berg willen opduwen of willen voorkomen dat ze naar beneden glijden.

We lopen naar boven. En nog geen vijf minuten later is mijn voorstelling van een 'krottenwijk' grondig gewijzigd. Krottenwijk? Ja, wat is eigenlijk een krottenwijk? Welnu, wat een krottenwijk ook moge zijn, deze hier in Pampas heeft inderdaad alles met armoede te maken, maar niets met armoedigheid. Eerder zou je het een vitale uitbarsting van wanhopig leven kunnen noemen, echter met schamele middelen en realistische pretenties. De materialen van de kleine en vierkante bouwsels variëren van stromatten, karton, spaanplaten en asbest golfplaten tot heus beton en mooie bakstenen. Het grondmodel lijkt te bestaan uit dozen zonder deksels, aan de zijkant waarvan een deur is gemaakt en waar in sommige gevallen een tweede doos op is gezet, zodat er zo iets als een volgende verdieping ontstaat.

Op het eerste gezicht lijkt alles grof en nog in aanbouw, maar als je beter kijkt zie je talloze verfijnde en wonderschone details, zoals diep blauw of oker geschilderde muurtjes, subtiele ijzeren hekwerkjes voor de (weinige) ramen, plantenbakken en opvallend mooie deurtjes. We bezoeken Graciela, moeder van twee kinderen. Haar bouwsel bestaat uit drie wanden van spaanplaat en een vierde die een vernuftige combinatie lijkt van karton en rietmatten. Er zijn overal kieren, wat kennelijk niet echt hindert; als dak fungeren een paar asbest golfplaten. Binnen is een L-vormige ruimte die als woonkamer en keuken dienst doet; de slaapkamer is van de rest afgescheiden door blauw landbouwplastic. Als iemand in Nederland zo woont, is hij vast en zeker aan lager wal geraakt. Hier is echter het omgekeerde het geval: Graciela is aan de laagste wal begonnen en stellig van plan hogerop te komen. En als zij het niet voor elkaar krijgt, zal het haar kinderen zeker lukken.

Hier leven betekent dat je alles moet *halen*, van ver uit de stad, van ver in jezelf. Elk bouwsel hier is ontstaan uit pure wil, elk leven hier wordt geleid op basis van de hoop dat

een menselijk bestaan mogelijk is, ook als er geen zekerheden of middelen meer zijn die het verleden in de regel biedt. Het verleden heeft hier opgehouden te bestaan, niet alleen in persoonlijke zin, maar ook algemeen menselijk. Je wordt hier alleen iets wanneer je de werkelijkheid van het nu neemt zoals het is, vooral ook met alle onmogelijkheden van dien, en je jezelf onderzoekt op je eigen bescheiden mogelijkheden, wat begint met het accepteren van het afval van anderen, het 'afgedankte verleden': karton, spaanplaat, asbest...

Pampas is het oog van de naald. En als opnieuw de stemming van 'goud' in mij opstijgt en ik de mensen bekijk die aan ons voorbij gaan, meestal Indiaanse jongeren die op een ingehouden maar hartelijke toon 'buenas noches' zeggen, realiseer ik mij dat hier in Pampas handwerk wordt verricht, het handwerk van een nieuw mensbeeld. De bouwsels, de wonderschone details, de waardige gereserveerdheid, de lotgevallen, de armoede, het dagelijkse gevecht om het bestaan, schrijven een filosofie van de vrijheid die in benardheid wordt geboren. Deze creatieve filosofie wordt niet in boeken geschreven, maar in het droge zand van de kustwoestijn.

12 juli 2000

We spreken over de drie stromingen van Bernard Lievegoed, maar een echte vonk is nog niet overgesprongen. Zoals steeds in Peru heb ik het gevoel dat er een gereserveerde houding in de groep heerst, een zwijgen dat vol leven is, maar dat ik niet kan interpreteren. Ik neem er niet aan deel en voel mij een buitenstaander. Gesterkt door Pablo Neruda ('Wees schaamteloos en aanvallend') spreek ik mij hierover uit. Ik zeg dat ik een 'innerlijke kamer' ervaar, een ruimte waarin niet wordt gesproken maar waar de aanwezigen bewust in verblijven, ook met elkaar. Ik merk dat woorden er in die kamer niet toe doen. Maar ja, zeg ik, ik ben nu eenmaal een Europeaan en dus afhankelijk van woorden.

Het gevolg van mijn woorden is een hevige stilte. Ik heb het gevoel van een volwassene die onverwacht en ongewenst een kinderkamer betreedt en een droomwereld verstoort. Als eerste spreekt Haidee, een actrice uit Argentinië, die al 38 jaar in Peru woont. Zij bevestigt mijn gewaarwording en begint te vertellen over het leven in de dorpen van de Andes. Dat de mensen daar zonder woorden uit die innerlijke ruimte handelen en alles wegschenken wat zij hebben... En dan spreekt Daniël, over het geweld in Peru en over de neiging niet over persoonlijke aangelegenheden te spreken... En daarna iemand over de geschiedenis van Peru, die anders dan in Europa geen Middeleeuwen heeft gekend, zodat de antieke cultuur van de Inca's (het innerlijke goud) en de moderne levenswijze nooit in elkaar zijn overgegaan, maar als twee vreemde entiteiten naast elkaar bestaan, met alle spanningen van dien.

En opnieuw valt er een stilte, waarin een krachtige spiraalvormige beweging ervaarbaar is, waarin iedereen naar het lijkt wordt opgenomen. En in die beweging – ik kan het niet helpen, maar moet het zo verwoorden – beleef ik de aanwezigheid van een wezen, of zoals Walter het later zegt: het wezen van Peru. Even heb ik het gevoel werkelijk in de binnenruimte te zijn.

In de pauze ontstaat een 'antroposofisch' gesprek over de spirituele betekenis van de binnenruimte en over de samenhang met de oude Inca-cultuur. Want dat die samenhang er is, wordt hier door niemand betwijfeld. We tasten af: in de etherische sfeer hangt de magie van de Inca's, iets wat zich uitdrukt tot in het dagelijkse leven. (Vrijwel iedere Peruaan gaat eerst naar een Inca-dokter en pas daarna naar een 'moderne'.) Met die magie is echter een krachtige sociale hiërarchie verbonden, een traditionele inrichting die door Walter en Daniël als verstikkend wordt ervaren. Peru, zo lijkt het, staat voor de volgende vraag: hoe de oude magie zo op te nemen, dat de mensen er in vrijheid een verhouding toe krijgen? Twee houdingen lijken fataal: het eenvoudig afdoen van de magie als atavistisch, alsof het iets is wat je gewoon maar achter je moet laten (wat de meeste Europese antroposofen voorstaan, zonder erbij uit te leggen hoe dat dan functioneert), en het willen terugkeren naar de oude tijden, wat het opkomende nationalisme voedt en de

individualisering in de weg staat.

15 juli 2000

We zitten in de Biblioteca van Pampas, een kleine kale ruimte die door een massief ijzeren hek in tweeën is gedeeld. Het is avond en buiten is het donker. Achter het hek staan boeken, als schatten die moeten worden beveiligd. (Voor hetzelfde geld kan de ruimte achter het hek als gevangenis worden gebruikt.) Terwijl we overleggen, loopt Manuel – een grote zware man die zo kan optreden in een film van Serge Léone – rond met zijn camera. Hij is volkomen verdiept in de beelden die hij door het oog van de camera ziet en lijkt niets te horen van wat wij zeggen.

Opeens is er buiten geschreeuw. De jongeren springen op en kijken door de vensters naar buiten. 'Pandilla', roepen ze tegen ons, wat jeugdbende betekent. Manuel reageert als een poema: nog voor de kinderen bij de vensters staan, verbergt hij de camera. Vervolgens snelt hij naar de deur en duwt hem met zijn gehele gewicht dicht. Later vertelt hij dat hij zelf ooit lid was van een bende, in een ander district van Lima; vandaar zijn adequate reactie.

Het is echter niet duidelijk wat er buiten precies gebeurt. Dan blijkt – het zijn de chica's (de meisjes) die de situatie doorgronden – dat aan de andere kant van de deur twee jongens staan uit Pinos, een aangrenzende wijk, die worden opgejaagd door de pandille uit Veinte de Mayo. Wij laten ze binnen en terwijl ze angstig op de bank zitten, komt beetje bij beetje hun verhaal tevoorschijn. Ze zijn inderdaad gemolesteerd, wat ook duidelijk te zien valt. Ze hebben schaafwonden, zijn trillerig vermoeid en bezweet. Ze vertellen dat ze op weg waren naar onze workshop, om twee jongens af te halen die eraan zouden meedoen (en die ik een paar dagen eerder in Pinos tegen het lijf was gelopen en inderdaad had uitgenodigd; ze waren echter niet komen opdagen). De afhalers hadden de 'verkeerde' route door de sloppenwijk genomen, dat wil zeggen: niet de kortste, wat argwaan bij de pandille had gewekt.

Er hangt angst in de lucht en de menselijke dynamiek richt zich op overleven, veiligheid en verdediging. De lichamen van de aanwezigen zijn gespannen, maar de handelingen van vooral de chica's zijn to the point. Zij weten precies wat te doen. Ze roepen door de tralies van het venster beschuldigende, maar ook kalmerende woorden naar de pandillajes, die kennelijk buiten staan te wachten. En een van de jongeren zegt tegen me: 'Wees niet bang, ze respecteren de bibliotheek.'

18 juli 2000

Een paar dagen na hun optreden verschijnen vier van de pandillajes om voor het oog van de camera's te vertellen over het leven in de bende. Eerst is het Margarit (15 jaar naar eigen zeggen, maar ik geloof dat ze twee jaartjes jonger is) die het interview doet, maar meer en meer neemt de cameraman Manuel het over. Haast als een bondgenoot staat hij met zijn enorme lijf tussen de bendeleden en houdt met zijn zware stem op een natuurlijke manier het gesprek op gang. Hij discussieert niet, beschuldigt niet, stelt zich niet op als een volwassene die inmiddels wel beter weet, maar stelt eenvoudig vragen. Ook de pandillajes stellen vragen. Zo willen zij alles weten over de wijze waarop de hooligans in Europa zich hebben georganiseerd.

Op dezelfde dag planten we tien bomen in het park. En: het zijn de pandillajes die de eerste kuilen graven, opnieuw voor het oog van de camera. Maar al gauw zijn zij verdwenen. De volgende bomen worden door de leden van de jeugdgroep geplant. De laatste echter, als de lol er allang af is, worden door de oude moeders gedaan, de mujeres van de sierra (de Andes). Met kleine kinderen op hun rug duwen zij de spaden in de droge grond, mengen schilfers hout met mest, zetten de bomen in het gat, storten de mest erom heen, sjouwen rond met de waterslang, tot het bittere einde... Een van hen zegt lachend tegen me: 'Zo gaat dat, de pandillajes beginnen, maar het zijn uiteindelijk de moeders die het werk afmaken. Want zij verzorgen het leven.'

19 juli 2000

Dan volgt de ontmoeting tussen de antroposofen waar we het seminar mee hebben gedaan en de mensen van Pampas. We bezoeken de bibliotheek en de comedor (gaarkeuken) van Veinte de Mayo, maken een wandeling door Pampas, moeten dan ruim een uur wachten voordat het licht is geïnstalleerd in de gemeenschapsruimte van Pinos en kunnen dan aan de slag.

Ik schat dat voor die avond zo'n veertig mensen zich aan elkaar hebben verplicht. Veel van de antroposofen (een stuk of vijftien) zijn nog nooit in een krottenwijk geweest. En ik zie ze kijken, net als ikzelf een twee weken eerder: naar het zand onder hun voeten, want een houten of zelfs maar betonnen vloer heeft de kleuterklas natuurlijk niet; naar de gaten in de muren en het dak; naar het plastic dat rond houten palen is gefrommeld, om een paar van de gaten min of meer te dichten; naar het wankelende schot dat de ruimte moet scheiden van de klas ernaast, maar dat een opening vertoont waar zonder moeite een statige lama doorheen kan schrijden; maar ook naar de tekeningen aan de muur, de ontwerpen die architect Veronica Rondon samen met de buurtbewoners heeft gemaakt en die verrassend 'antroposofisch' aandoen; naar de leerrijke teksten die aan de muren zijn aangebracht; naar de flessen met plantjes, die hier en daar op de grond staan; naar het warme maar ordelijke verloop vooral van de avond, zonder beleefde stijfheid en zonder gedoe over de vraag hoe 'het proces' nu verder moet.

Alles komt aan de orde: de jeugdgroep, het park, de bouwplannen van Veronica Rondon, de problemen van de gaarkeuken, de kleuterklassen, de pandilles. En ik voel een positieve, maar toch ook dramatische spanning ontstaan tussen de antroposofische denkbeelden en de werkelijkheid die wordt gepresenteerd. Want ja, het gaat hier in Pampas over architectuur, pedagogie, voeding, de inrichting van het sociale leven, kortom, allemaal gebieden waar antroposofen zo hun gedachten over hebben. Er worden voorzichtige vragen gesteld, die allemaal duidelijk worden beantwoord. De vrouwen van de gaarkeuken geven zonder omwegen toe dat de kwaliteit van het eten niet goed is en dat ze naar wegen zoeken die te verbeteren. Het wordt iedereen duidelijk dat het niet reëel is daarbij direct aan biologisch- dynamisch voedsel te denken.

Opnieuw raak ik diep getroffen door de beslistheid waarmee de bewoners van Pinos over hun werkelijkheid spreken. Hier staan geen onzekere mensen, integendeel, ze weten precies wat ze willen. De onzekerheid heerst eerder aan de andere kant, bij de antroposofen, die eigenlijk niet goed weten wat ze nou te bieden hebben en hoe ze aansluiting kunnen vinden. De antroposofen zwenken, komen dichterbij, nemen dan verbaasd weer afstand, zoeken naar woorden, raken in verlegenheid, weten aan hun ontroering geen uitdrukking te geven. Alsof een volgeladen schip de ingang van de haven maar niet kan vinden.

10 augustus 2000

Ik ben alweer ruim een week in Nederland. Michaela Hordijk, die een week langer in Peru is gebleven, belt me op. Ze vertelt dat de ontmoeting tussen de antroposofen en de mensen van Pampas tot plannen heeft geleid. Er zal worden geholpen met de verdere ontwikkeling van de kleuterklas, met het opstarten van kleine ondernemingen en er zal juridische hulp worden verleend. Het bijeenbrengen van mensen, ook al is de uiterlijke of innerlijke afstand nog zo groot, blijkt zin te hebben.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 33, september 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl